

ตอบคำถาม

เอาละ อาตมาพูดไว้ก็เยอะแยะแล้ว ไม่ทราบจะมีเวลาเหลือที่จะถามตอบปัญหากันอยู่อีกหรือเปล่า ต่อไปนี้ก็เรียกว่ามาคุยกัน โดยวิธีของการซักถามตอบปัญหา ใครมีอะไรก็ยกตั้งเป็นคำถามขึ้นมา ขอเชิญ

ถาม: ถ้าอย่างนั้นนรกที่เขาว่ากันไว้ ที่มีกระทะทองแดงก็ คงจะไม่มีจริงหรือ?

ตอบ: อ้าว ต้องขอโทษนะ ได้บอกว่านรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎกมี ๓ ระดับ คือ ๑. ระดับที่ว่าเป็นแหล่งเป็นโลก เป็นภพอะไรนั้นนะ ที่ว่าหลังจากตายไปแล้วจะไปประสพหรือไปเกิด อันนี้ถ้าถือตามตัวอักษรพระไตรปิฎกก็มี แต่บอกว่า ถึงแม้ว่ามีก็อย่าเอาไปปนกับวรรณคดี หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังว่าจะต้องวิจิตรพิสดารถึงอย่างนั้น เพราะเป็นธรรมดาของนักวรรณคดี ที่จะต้องมีจินตนาการและวิธีพูดวิธีทำให้คนเห็นจริงเห็นจังมากขึ้น คือต้องมีการปรุงแต่งสูง แต่ว่าแก่นนั้นมีอยู่

ก็ลองๆ ไปอ่านดูในพระสูตรที่อาตมาอ้างไว้เมื่อกี้ ก็จะมีกล่าวถึงวิธีการลงโทษอะไรต่ออะไรเหมือนกัน ก็ไม่ได้ปฏิเสธขั้นนี้ แต่อย่าไปปรุงแต่งให้วิจิตรพิสดารถึงขั้นนั้น ถ้าเป็นวรรณคดีมันก็ต้องเสริมกันบ้างละ แม้แต่เรื่องคนธรรมดาที่ยังมีการบรรยายภาพสร้างจินตนาการมากมายจนเลยความจริง อย่างหน้าตาของคนนี้ บรรยายความสวยงามจนกระทั่งคนหน้าเป็นพระจันทร์ แล้วคนหน้ากลมเป็นพระจันทร์อย่างนั้นมันจะไปนำดูอะไร มันเป็นไปได้

ถาม: ท่านคะ แต่ที่มีในพระสูตรก็เรียกได้ว่าการปรุงแต่ง อยู่ใช่ไหมคะ พูดถึงนรก-สวรรค์ เช่นพยายามบรรยายให้เห็นว่านรก นากลัว และสวรรค์สวยงามน่าอยู่ ก็เรียกว่าปรุงแต่งแล้วใช่ไหมคะ?

ตอบ: ในพระสูตรจริงๆ ไม่บรรยายวิจิตรพิสดาร แต่ใน อรรถกถา ฎีกา พรรณนาเยอะ แต่ก็จัดว่ายังน้อยกว่าทางวรรณคดี เช่น ในเรื่อง *ไตรภูมิ* ซึ่งเป็นชั้นประมวล แล้วเขียนอธิบายเพิ่มเติม

แหล่งสำคัญที่มาของ*ไตรภูมิ*ก็มาจากชั้นอรรถกถาฎีกา ใน พระไตรปิฎกก็คล้ายๆ เป็นเชื้อหรือเป็นแกน อรรถกถาฎีกาก็มา อธิบายขยายออกไป

เรื่องการบรรยายให้เห็นเป็นภาพพจน์นั้น เกี่ยวกับวิธีพูดด้วย วิธีพูดอย่างไรให้เห็นภาพพจน์นั้น ต้องพูดจนมองเห็นภาพเลย ถ้าพูดให้เห็นภาพเป็นจริงเป็นจังได้ คนนั้นก็พูดเก่ง สิ่งที่ไม่สามารถ มองเห็นมันพูดยาก การจะทำให้คนอื่นเข้าใจ ก็ต้องพูดให้เห็นภาพ การพูดให้เห็นภาพนี้บางทีก็อาจจะต้องมีการสร้างภาพขึ้นมาบ้าง

ที่นี่ นรก-สวรรค์นี้เรามาลองวิเคราะห์กันดู ในกรณีที่มีเมื่อมีจริงอย่างนั้น เป็นภาพเป็นภูมินี้มันจะเหมือนกับชีวิตในโลกนี้ได้ อย่างไม่อย่างใด ถ้าเหมือนจริงก็เห็นเลยใช่ไหม ก็เห็นด้วยตาสิ ที่นี้มันมองไม่เห็นด้วยตาใช่ไหม ว่ากันตามหลักนะ นรกนี้เห็นด้วยตาไหม สวรรค์เห็นด้วยตาไหม ไม่เห็น เมื่อไม่เห็น สภาพชีวิตต้องไม่เหมือนกับมนุษย์ใช่ไหม เมื่อไม่เหมือน ความทุกข์ทรมานอะไรๆ วิธีการลงโทษนี้มันจะต้องแปลกไป ไม่เหมือนกับของมนุษย์

ถาม: มีปัญหากราบเรียนถามท่านต่อไปว่า เมื่อยอมรับว่ามีเป็นภพภูมิเช่นนี้ มันอยู่ที่ไหน อยู่ข้างล่างหรือข้างบน?

ตอบ: นี่แหละวรรณคดีก็มาสร้างเป็นลางเป็นบน แต่ว่าที่จริงแล้วในจักรวาลนี้ไม่มีลางมีบน จะกำหนดที่ไหนเป็นลางเป็นบนได้บ้าง

ถาม: ถ้าหากนรก-สวรรค์ขึ้นอยู่กับระดับจิตของคน ที่นี้คนเราเวลาใกล้จะตาย ถ้าเราคิดดี เราก็จะไปดี ถ้าเผื่อคนที่ เป็นโจรมาตลอดชีวิต พอถึงตอนใกล้ตายเกิดคิดดีเขาก็จะได้ไปดี แต่อีกคนหนึ่งทำดีมาตลอดชีวิต เกิดมาคิดไม่ดีตอนตาย ไม่กลายเป็นว่าทำดีมาตลอดชีวิตแล้วไม่ได้รับผลดีตอบสนองเลยหรือคะ?

ตอบ: มี มันเป็นอย่างนั้นได้จริง แต่ว่าไม่ต้องไปกลัวหรือกเอาตัวอย่างเลย เอาเรื่องที่มีในคัมภีร์ เช่นเรื่องของพระนางมัลลิกา ซึ่งเป็นสาวกคนสำคัญของพระพุทธเจ้า ตอนตายนั้นจิตไม่ดีสักหน่อยก็เลยต้องตกนรกไปเจ็ดวัน เจ็ดวันเท่านั้นแล้วเขาก็ไปดีไปสวรรค์ต่อไป คือเวลาจิตจะดับสำคัญที่สุดว่าจิตเศร้าหมองหรือผ่องใส

คนที่ทำแต่ความชั่วมาตลอดเวลา ฟันภูมิของจิตมันเป็นอย่างนั้นแล้ว จะให้คิดดีได้นั้นมันยากเหลือเกิน มันจึงเป็นกรณียกเว้น เหมือนกับน้ำที่ไหลบ่าท่วมทำนบที่ไหลแรงมา จะให้ว้ายทวนกระแสนี้ยากที่สุด การสร้างระดับจิตที่เป็นอยู่ธรรมดาหนักไปข้างไหน มันก็ทำให้มีแนวโน้มว่าเมื่อตายจิตจะเป็นอย่างนั้น นี่เอาหลักทั่วไปก่อน

กรณียกเว้นที่ว่านี้มันยาก แรงดันมันไปทางหนึ่ง แล้วจะหักกลับอีกทางนั้นมันยาก แต่มันก็มี กรณียกเว้นก็มี คนทำดีมาตลอด แต่เวลาตายอาจจะไปนึกอะไรสักอย่างที่ไม่ดีที่เคยทำไว้ ก็เลยเสียไป แต่นรก-สวรรค์ไม่ใช่ในวันคร ต่อไปสิ้นระยะนั้นแล้วก็กลับไปดีได้อีก ฝ่ายตรงข้ามก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นกรณียกเว้น

ไม่ต้องไปกลัว ทัวไปก็ต้องเป็นไปตามแรงสะสม มันเป็นเรื่องของเหตุของผลนี่ แม้แต่ในชาตินี้ก็เหมือนกัน มันก็มีกรรมยกเว้น

ถาม: กรรมที่คนตายไปแล้ว เช่นตายไป ๓ วัน แล้วฟื้นขึ้นมาใหม่ แล้วก็เล่าว่าไปเที่ยวนรก-สวรรค์มา อธิบายว่าไปเห็นมาอย่างนั้นๆ อย่างนี้อยากกราบเรียนถามท่านว่า เขาตายไปจริงหรือเปล่า หรือว่าเขาเหมือนหลับไป เป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก ถ้าเขาตายไปจริง แล้วทำไมเขาถึงกลับมาอีกได้?

ตอบ: อาตมายังนึกว่าเขาตายไม่จริง หรือยังไม่ตายนั้นแหละ

ถาม: แต่หมอกำลังความเห็นว่ายตายแล้ว?

ตอบ: หมอก็มโนษย์ปุถุชนเหมือนกัน หมอก็มองไปตามปรากฏการณ์เท่าที่ยอมรับกันทางหลักวิชาว่า ถ้ามีสภาพอย่างนี้เกิดขึ้น เรียกว่าตายแล้ว แต่มันอาจจะมีอะไรละเอียดอ่อนกว่านั้นอีก ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต เรื่องที่วิทยาศาสตร์ยังรู้ไม่พอ หมอเองก็ไม่ได้พิสูจน์ลึกซึ้งไปถึงขั้นนั้น ก็อาจจะเป็นไปได้

ถาม: แล้วกรรมที่เขาบอกว่าเขาไปนรก-สวรรค์มาละคะ?

ตอบ: ก็มีข้อพิจารณาได้หลายแง่ แ่งหนึ่งก็คือว่า คนผู้นี้มีความทรงจำอะไรเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ อย่างที่รับรู้สืบต่อกันมาเหมือนเราในนี้แหละ ในสังคมนี้รับรู้กันมาอย่างนี้ มีประเพณีสืบต่อกันมาอย่างนี้ มันก็ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก พอแก่เข้าสู่สภาพจิตอย่างนี้ หมดความรู้สึกตัวก็เหมือนกับฝันไป จิตนี้ก็พาไปท่องเที่ยวไปในภาพความทรงจำที่ได้สร้างขึ้นนั้น คือสร้างเองเที่ยวไปเองด้วย มันก็เกิดภาพอย่างนั้นขึ้นมาได้

ที่นี้ก็ต้องมาคุยกันว่า ภาพนรก-สวรรค์ ที่เขาไปเที่ยวมานั้น มันเหมือนนรก-สวรรค์ที่เล่ากันมาในประเพณีของเราไหม ถ้าเหมือน มันก็มีทางเป็นไปอย่างนั้น

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ก็เข้าหลักที่พูดมาแล้วว่า เราคนธรรมดา ยังพิสูจน์ไม่ได้ ก็เหมือนอย่างคนที่จะตายไป ที่บอกว่าตายแล้วฟื้นขึ้นมาเล่า นั้น ก็หมายความว่าต้องพิสูจน์ด้วยจิตของเขาเอง คนอื่นไม่อาจไปรู้ไปเห็นด้วย มันเป็นเรื่องยากตรงนี้ ที่บอกว่าพิสูจน์ไม่ได้เพราะอย่างนี้แหละ จะพิสูจน์ก็ต้องเอาชีวิตของเราพิสูจน์ อยากรู้ว่าจริงไหม ลองตายดู ที่นี้ใครจะสู้ มาต้นตรงนี้ทุกที ก็จะมาพิสูจน์แบบไม่ใช่พิสูจน์แท้ จะมาพิสูจน์คนอื่นด้วยจิตคนอื่น ก็รู้ไม่ได้ เราจะเอาสิ่งที่รู้ด้วยจิตมาให้เห็น จะมาพิสูจน์ด้วยตาก็ทำไม่ได้

เดี๋ยวนี้ก็ยังมึนนักวิทยาศาสตร์ทำแบบโบราณ คือเมื่อเร็วๆ นี้มีนักวิทยาศาสตร์พยายามใช้วิธีการ พยายามพิสูจน์ว่า คนเราตายแล้ววิญญาณจะไปเกิดใหม่ ทำเป็นห้องกระจกปิดทึบ เอาคนจะตายแล้วมาใส่ไว้ แล้วก็พยายามดู ช่วยกันสังเกตว่า คนเราพอตายแล้ว จะมีปรากฏการณ์อะไรเกิดขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ได้ใหม่เลย ในพระไตรปิฎกก็มี

สองพันห้าร้อยกว่าปีแล้ว มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ชื่อพระเจ้าปายาสี จะพิสูจน์เรื่องตายแล้วจะเกิดอีกหรือไม่ ก็ใช้วิธีการวิทยาศาสตร์เหมือนกัน แต่เครื่องมือไม่ทันสมัย ไม่มีห้องกระจกเหมือนในปัจจุบัน แต่ท่านก็พยายามใช้วิธีการโดยอาศัยอุปกรณ์เท่าที่มีในสมัยนั้น เช่นแทนที่จะใช้ห้องกระจกท่านก็ใช้ตุ่มน้ำแทน เอานักโทษประหารเข้าไปใส่ตุ่ม ก็ทารุณหน่อย แต่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

ดินก็มีอำนาจทำได้ เอนักโทษประหารมาใส่ตุ้มแล้วก็ปิดให้มืด แล้วก็ยาจนกระทั่งแน่ใจว่าไม่มีรูรั่วเป็นทางออกได้ แล้วก็ปล่อยจนกระทั่งให้นักโทษตายไปเอง แต่อย่างไรๆ ก็ไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้น

การพิสูจน์อย่างนี้ต้องเรียกว่าการพิสูจน์ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ผลที่สุดพระเจ้าปายาสีก็สรุปออกมาว่า การตายแล้วเกิดไม่มีจริง ตายแล้วก็หมดสูญไป เสร็จแล้วก็มาเจอกับพระกุมารกัสสปะ พระกุมารกัสสปะก็ชี้แจงจนกระทั่งพระเจ้าปายาสียอมเชื่อ อันนี้มีใน *ปายาสีราชัญญสูตร* อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อ ๓๐๑ หน้า ๓๕๒

ถาม: คนที่ทำบาปแล้วตกนรกไป ในขณะที่กำลังรับโทษอยู่นั้น เขาเกิดสำนึกได้ ต้องการที่จะทำความดีจะได้ไหม?

ตอบ: ตอนนี้อยู่ไม่มีโอกาสแล้ว

ถาม: ไม่มีโอกาสที่จะทำความดีอีกหรือคะ?

ตอบ: ในขณะที่กำลังรับโทษอยู่นั้น ไม่มีโอกาส

ถาม: แต่การทำความดีเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริม ถ้าไม่ส่งเสริม ในขณะที่เขากำลังอยากจะทำความดี?

ตอบ: นี่มันเรื่องของธรรมชาติ เราจะเข้าไปแทรกแซงได้ อย่างไร นี่แหละจึงว่าความเป็นได้หรือไม่ได้ในธรรมชาติ เป็นเรื่องของกฎธรรมชาติไป ในเมื่อเรารู้ว่าตายไปแล้ว ทำความดีไม่ได้ แก้วตัวไม่ได้อีก จึงต้องทำเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ จึงประมาทไม่ได้ ท่านก็เลยสอนเท่าที่ทำได้ปฏิบัติได้ ก็จึงเอามาย้ำว่า นี่นะ เธอตายไปแล้ว ถ้าไปตกนรก ไปแก้ตัวใหม่ในนั้นไม่ได้นะ ฉะนั้นจึงต้องทำความดีเสียตั้งแต่บัดนี้ แต่ตามปกติมนุษย์ย่อมทำความดีบ้าง ชั่วบ้างปนกันไป

ดังนั้นเมื่อรับผลกรรมชั่วในนรกแล้ว ต่อไปกรรมดีที่เคยทำไว้ก็ให้ผลได้อีก เช่นกลับมาเกิดเป็นมนุษย์

ถาม: ท่านคะ แต่พอรู้สึกตัวว่าทำความชั่วมา เพียงแค่ตอนที่รู้สึก ก็เรียกว่าทำความดีแล้วใช่ไหมคะ?

ตอบ: ก็เป็นความดีแล้ว เป็นความสำนึก เพราะมันจะเป็นจุดเชื่อมต่อที่เกิดสติแล้วหันกระแสได้ต่อไป เราจะเปลี่ยนกระแสได้นี้ ต้องสำนึกก่อน สำนึกแล้วก็รู้ เป็นสติกับปัญญา ทำให้เปลี่ยนแปลงหันเหวิธีการ หันเหทิศทาง

ถาม: เพราะฉะนั้นนักโทษที่กำลังได้รับโทษอยู่ ก็ยังมีโอกาสอยู่ โอกาสสุดท้ายตอนที่สำนึกได้?

ตอบ: เอละ แกก็ทำดี แม้แต่จิตที่สำนึกนี้ก็ทำให้แก่หันมา ยึดเหนี่ยวสิ่งที่เป็นคุณงามความดี สิ่งที่เป็นธรรมะ เป็นกุศลขึ้น

ถาม: อยากกราบเรียนถามพระคุณเจ้าว่าเรื่องผี หรือวิญญาณนี้มีจริงไหม ท่านเคยพบเองบ้างไหมคะ?

ตอบ: อาตมายังไม่เคยพบกับผีเลย

ถาม: แล้วในความคิดท่านว่ามีจริงไหมคะ?

ตอบ: ยังเชื่อไว้เฉยๆ ก่อน เชื่อไว้ คือตอนนี้เราก็แค่มองจากเหตุผล เหตุผลก็ไปเนื่องด้วยศรัทธา เห็นว่ามีเหตุผลแล้วก็ศรัทธา แต่มันไม่ใช่ภาพที่เห็นจริงเห็นประจักษ์ ว่ากันว่าพอมิท่างเป็นไปได้อีกไหม

เอาอย่างนี้ดีกว่า เอาทฤษฎีอย่างนี้แล้วกัน ในกรณีที่มีผีมีอยู่ ผีจะปรากฏแก่คนได้อย่างไร จะปรากฏได้ก็เป็นเรื่องของกำลังจิตต่อกัน ถ้าผีมีกำลังจิตแรงกว่าของคนนั้น และผีต้องการให้เขาเห็น คนที่มีกำลังจิตอ่อนกว่าก็จะเห็น แต่ถ้าคนนั้นมีกำลังจิตแข็งแกร่งกว่า

ผีก็สะกดไม่ได้ ก็จะไม่เห็นผี เพราะฉะนั้นการที่จะเห็นผีได้ต้อง
๑. ตกใจ ใจไม่ปกติ กำลังใจเสียไป ครึ่งหลับครึ่งตื่น จิตใจไม่แข็ง
๒. ต้องสัมพันธ์กันระหว่างผีใจแข็งแค่นั้น หรือคนใจอ่อนแค่นั้น
คนธรรมดาอยากที่จะเห็นได้

ถาม: ขอเรียนถามท่านว่า คนเราใช้เวลาตายไป ถ้าทำดีจะไปสวรรค์เลย หรือทำชั่วจะไปนรกเลย หรือต้องรอให้มีการตัดสินก่อนคะ?

ตอบ: ไม่รู้จะเอาใครมาตัดสิน เพราะทุกสิ่งเป็นไปตามกฎธรรมดาหรือกฎธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามผล ทำความชั่วผลชั่วก็เกิด ทำความดีผลดีก็เกิด จึงบอกว่าเป็นกฎธรรมดา ไม่จำเป็นต้องอ่อนวอนอะไรอีก ผลมันเกิดจากเหตุ ฉะนั้นเมื่อจะไปสวรรค์ เวลาตายก็ต้องทำระดับจิตใจของเราให้ดี ถ้าระดับจิตของเราพอใส นึกถึงสิ่งที่ดีงามก็ไปสวรรค์ เป็นการตัดสินตัวเองเลย ไม่ต้องมีใครมาตัดสินอีกแล้ว

ถาม: ขอเรียนถามท่านต่อว่า คนเราต้องทำดีที่เปอร์เซ็นต์จึงจะได้ไปสวรรค์ และทำชั่วที่เปอร์เซ็นต์จึงจะไปนรก แล้วถ้าเป็นกรณีกำกวมกันจะเป็นยังไงคะ?

ตอบ: อันนี้ขึ้นอยู่กับภูมิระดับจิตที่มีอยู่ตามธรรมดา ไม่ต้องพูดเป็นเปอร์เซ็นต์ จิตอยู่ในระดับใดก็ไปตามนั้น แต่ถ้าระดับกำกวมกันน่าจะมามนุษย์ละมัง

แต่การเกิดเป็นมนุษย์นี้ท่านว่ายากเหลือเกินนะ ตามหลักบอกว่า มนุษย์นี้เป็นสุคติของเทวดา เทวดาน้อยากเกิดเป็นมนุษย์นะ เทวดาที่เราว่ามีความสุขสบายนี้ พวกนี้ตรัสรู้ยาก เพราะว่าเทวดา

ได้รับแต่อารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในสิ่งที่เป็นสุข มีแต่ทางให้ลุ่มหลงมัวเมามาก พวกนี้หลุดพ้นยาก

การได้มาเกิดเป็นมนุษย์นี้ดี เพราะได้รับสุขบ้างทุกข์บ้าง มีบทเรียนชีวิตมาก มีประสบการณ์ที่จะสอนตนเอง ทำให้เกิดสติ จะทำให้ชีวิตสุขงอม ญาณปัญญาแก่กล้า ทำให้ตรัสรู้ได้ดี ฉะนั้นท่านว่าการมาเกิดเป็นมนุษย์นี้ดีแล้ว เทวดายังอยากมาเกิดเป็นมนุษย์เลย ที่นี้ปัญหาอยู่ที่ว่าจะใช้ชีวิตมนุษย์อย่างไรจึงจะดีที่สุด

ถาม: ท่านคะ อย่างคนที่ตายโดยอุบัติเหตุ ไม่มีเวลามาตั้งระดับจิตใจ อย่างนี้จะไปอย่างไรคะ?

ตอบ: อันนี้เคยตั้งคำถามกัน อุบัติเหตุอย่างรถชนนี่ยังไม่รวดเร็วเท่าไร อย่างพวกระเบิดไฮโดรเจนอะไรนี่ บางอย่างวับเดียวหายไปทั้งตัวเลย แม้แต่ซีเ็กก็ยังไม่เห็น อันนี้ความเร็วของวัตถุ แต่จิตยังเร็วกว่าวัตถุ ๑๗ เท่า แค่นี้ก็หมดปัญหาไปเลย ๑๗ ขณะจิตเป็น ๑ ขณะรูป นี่ฝ่ายอภิธรรมว่าไว้

ตามหลักวิชานี้ถือว่า ทุกสิ่งเกิดดับตลอดเวลา เรามองไม่เห็นมันเอง มีการเกิดดับเร็วมาก เร็วชนิดที่ว่าเราไม่มีเครื่องวัดได้ วัตถุเกิดดับเร็วมากอย่างนี้ จิตยังเกิดดับเร็วกว่า ๑๗ เท่า แค่นี้ก็คงจะแก้ปัญหานั้นได้

ถาม: ท่านคะ เท่าที่สรุปได้เป็นอันว่า สวรรค์-นรกมีจริง เพราะมีกล่าวถึงเป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎก ขอรบกวนเรียนถามท่านว่า ในพระไตรปิฎกมีบอกไว้หรือเปล่าคะว่าอยู่ที่ตรงส่วนไหนในจักรวาล?

ตอบ: ไม่มี ไม่มีกล่าวไว้

ถาม: ในกรณีนี้ ถ้ามีผู้ถามจะอธิบายอย่างไรดีคะ?

ตอบ: มันเป็นภาพหนึ่ง แล้วมันเป็นลักษณะชีวิตคนละแบบ เมื่อมันเป็นชีวิตคนละแบบ มันอาจจะอยู่ที่ตรงไหนก็ได้ ช้อนกันอยู่ก็ได้ อย่างที่เรียกกันว่าคนละมิติ ในพระไตรปิฎกมีพูดถึงหมื่นโลกธาตุ แสนโลกธาตุ โลกธาตุก็คือจักรวาล คือในทัศนะของพุทธศาสนา ถือว่าจักรวาลนี้มีมากมายเหลือเกิน

แต่ที่นี่มีสวรรค์ในอรรถกถา ซึ่งคงจะได้แนวมาจากอินดูอย่างในไตรภูมิก็มาจากอินดูนี้ด้วย คือเอาเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล มีทวีปโดยรอบ ๔ ทวีป ที่เขาพระสุเมรุเองที่ส่วนล่าง ที่ได้ลงไปใต้น้ำนั้น อสูรอยู่ แล้วที่เชิงเขาพระสุเมรุก็พวกท้าวโลกบาลอยู่ เป็นพวกเทวดารับใช้ชั้นดาวดึงส์ ลูกน้องท้าวสักกะสูงขึ้นไปที่ท้าวสักกะอยู่ แล้วก็สูงขึ้นไปเรื่อยๆ คตินี้มาจากสายพราหมณ์ซึ่งในพระไตรปิฎกไม่มี นรก-สวรรค์ในอรรถกถาก็เอาที่มีในพระไตรปิฎกมาเชื่อมกับความคิดสายพราหมณ์-อินดูมาประกอบกัน

ทีนี้ถ้าเราไม่เอาอรรถกถาฎีกามาประกอบ เรามานึกถึงว่า นรก-สวรรค์เป็นภาพ เป็นระดับชีวิตอีกพวกหนึ่ง ก็จะมีสภาพชีวิตต่างจากเรา มันก็ต้องไปอีกแบบหนึ่ง นี่เราพูดในแง่สวรรค์-นรกระดับที่หนึ่งซึ่งเป็นขั้นผลที่ไกลตัวเรา แต่เรามักจะมาสโนใจกันแง่นี้แหละมาก เพราะมันเป็นปัญหาโลกแตก พูดกันมาเป็นพันๆ ปีแล้ว เป็นเรื่องของนักศาสนาและปรัชญา ทีนี้พุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ มุ่งแต่สิ่งที่ปฏิบัติได้ เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ให้เราวางท่าทีให้ถูกต้องต่อนรก-สวรรค์

ถาม: ท่านคะ อย่างสวรรค์-นรกในระดับที่สอง สวรรค์ในอก นรกในใจ แต่อย่างคนที่ทำความชั่ว แต่ไม่รู้สึกรู้ว่าทำสิ่งที่ผิดก็ไม่มีทุกข์ จะเป็นอย่างไรคะ?

ตอบ: เป็นไปได้ คือจิตมีหยาบมีละเอียด แต่คนเราต้องการความก้าวหน้า คนที่มีปัญญา เมื่อมีคุณธรรมมากขึ้นก็จะเริ่มรู้สึกต้องการให้ชีวิตของตัวเองเป็นชีวิตที่ดีงาม มีความบริสุทธิ์ก้าวหน้าไปในทางคุณธรรม ทำให้จิตประณีตขึ้น ความดี-ความชั่วจะเข้ามากระทบมากขึ้น

ถ้าจิตหยาบอย่างพวกสัตว์เดรัจฉานก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะพวกนี้จะไม่มีความที่เข้าใจ ที่นี้คนเราจะอยู่ระดับนั้นตลอดไปหรือ แล้วเราอยากจะมีจิตระดับนั้นหรือ ถ้าจิตเรามีความไวขึ้นแล้วต่อความดีความชั่ว เราจะไม่รู้ก็ไม่ได้ มันเป็นกฎธรรมดา มันผืนตัวเองไม่ได้ แต่ที่เขาไม่รู้มัน เขาก็ไม่รู้เพราะจิตมันหยาบเกินไป แต่พอจิตประณีตขึ้น เหมือนกับกระจกแว่นตา มีฝุ่นละอองจับนิดหน่อย มันก็เห็นไซ้ใหม่ แต่ถ้าเป็นกระจกที่ดูนั้น มีฝุ่นจับมากกว่านั้นก็ไม่ได้เห็นเป็นไร เพราะยังดูใสอยู่ไซ้ใหม่ ที่นี้ถ้าเป็นเครื่องใช้วางอยู่กับพื้นสกปรกกว่านี้ก็ได้ พื้นนี้ที่สะอาดก็ยังสกปรกกว่ากระจกดู

เวลามีปัญญามากขึ้น จิตประณีตมากขึ้น มันก็จะไปเห็นสิ่งที่เสerahมองมากขึ้น มันไปค้ำตัวเองหลุดตัวเองไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อเราต้องการให้จิตของเราก้าวหน้ายิ่งขึ้น เราก็ต้องถนอม เราจะไปยอมให้จิตของเราอยู่ในระดับต่ำอย่างนั้นหรือ

เพราะฉะนั้นก็เป็นไปได้ที่ว่าคนที่มีความหยาบมาก อาจจะทำความชั่วโดยไม่รู้สึกรู้ว่า หรือมองไม่เห็นความชั่ว แต่ว่าต่อไปเมื่อจิต

ของเขาก้าวหน้ามากขึ้น ความดี-ความชั่วก็จะกระทบเขาแรงขึ้น ก็
จะเกิดร้อนใจหนักและแก้ตัวไม่ได้เสียแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อใครรู้
ขึ้นมาแล้วก็รีบป้องกันเสีย พยายามประคับประคองจิตและชีวิต
ของตนให้ดี

เมื่อจิตของเราวัตรธรรม รับกุศล รับความดีงามแล้ว มันจะ
ต้องการถนอม ต้องการทำความดีเอง เราจะพยายามเลี้ยง ไม่
อยากให้ความชั่วเข้ามาทำให้เสียความบริสุทธิ์ของชีวิตจิตใจ ถ้า
ถึงขั้นนั้นก็บอกแล้วว่าเป็นขั้นอริยสาวก ถ้าเป็นขั้นที่เขายังมีดวง
มองไม่เห็นอย่างนั้น ก็เลยต้องให้สวรรค์-นรกมาชู่

ถาม: ถ้าเช่นนั้นก็แสดงว่า สวรรค์ในอก นรกในใจ ก็ไม่มีใช้
ใหม่คะ?

ตอบ: มันก็มีของมันอย่างนั้นแหละ คือสภาพจิตของเขา
มันเป็นนรกอยู่แล้ว จนกระทั่งอันที่ตกลงไปก็เป็นเรื่องของนรก มัน
เสมอกันจนไม่รู้สึกละต่างกัน

ถาม: คือแสดงว่าเขาไม่รู้ว่าสวรรค์เป็นอย่างไร?

ตอบ: ไม่รู้ เพราะเขาอยู่นรกตลอดเวลา เพราะจิตหยาบอยู่
ตลอดกาลเลย

ถาม: ถ้าอย่างนั้น ที่ท่านบอกว่านรก-สวรรค์มีอยู่ ๓ ความ
หมาย ความหมายที่ ๓ ท่านบอกว่าอยู่ที่การปรุงแต่ง?

ตอบ: คืออยู่ในชีวิตประจำวัน อายตนะทั้งหลายคือการรับ
รู้ต่างๆ

ถาม: คือเกิดความสงสัยว่า นรก-สวรรค์ในความหมายที่
สองและที่สามต่างกันอย่างไร เพราะการรับรู้ทางอายตนะที่รู้สึก
เป็นสุขหรือทุกข์ ก็เป็นเรื่องของจิตใจ?

ตอบ: ต่างกันที่ความประณีตหรือชอยละเอียด คือระดับที่สองนี้ เขาเป็นจุดเป็นหย่อม เป็นเรื่องการกระทำที่เด่นชัด เป็นอันๆ ว่าทำกรรมดีอันนี้ไปแล้วทำให้เกิดความปิติเป็นสุข ทำกรรมชั่วไปแล้วทำให้เกิดความร่ำร้อนในใจ ก็ปรากฏขึ้นเป็นเรื่องๆ เป็นระยะๆ ไป ส่วนระดับที่สามพูดถึงสภาพจิตที่เป็นไปในการรับรู้ตลอดเวลา หรือกระทำต่อกันกับสิ่งที่รับรู้อยู่ทุกๆ ขณะ ซึ่งก็สัมพันธ์กับระดับที่สอง คือเป็นด้านที่ปรุงแต่งสั่งสมอยู่เรื่อยๆ ทีละเล็กละน้อย แล้วก็ไปแสดงผลออกเป็นระดับที่สองนั่นเอง ตลอดจนเลยกว่านั้น เมื่อว่าถึงการให้ผลช่วงนานไกล ก็ออกมาเป็นนรก-สวรรค์ระดับที่หนึ่ง สัมพันธ์กันทั้งหมด